

אעפ"י שאין ענבים בכרמים, מ"מ שיערו חכמים שהם ראויים להחזיק ולהתקיים אם יוחזקו במקומות איכסון עד הפסח. ע"כ קבעו חכמים זמנם עד הפסח. וזה נלע"ד נכון מאד, כי כנ"ל מין זה שמיועד למאכל אדם, אינו תלוי בארצות ואף לא בזמן המאוחר ביותר שבאותה ארץ לקיום בשדה ובכרם, אלא הוא אחיד לכל המקומות ולפי מה שראוי להחזיק מעמד אחרי שנבצר ונכנס למקומות הנאותים לשמירתם, ואלה הם הזמנים שקבעו בהם חכמים לביעורם ודו"ק.

סימן קא : לשאלת איסור קציר בתבואת נכרים בשביעית

א.

כמעט כל גאוני הדור שעבר שסמכו להתיר ע"י המכירה לנכרי גם עשיית מלאכות ע"י ישראל, ציינו שההיתר הוא רק בנוגע למלאכות דרבנן, אבל בשום פנים לא המלאכות דאורייתא, שהן זריעה, זמירה, קצירה ובצירה (וחרשה). ומרן הרב זצ"ל בתשובותיו כותב:

הנה מה שאומרים בשמי שהתירי לעשות כל המלאכות ע"י ישראל, זהו ללא אמת ונגד המפורסם, שהרי ביארתי במכתב הנספח להרשאה מפורש, שארבעת המלאכות האסורות מה"ת יעשו ע"י נכרים, ולא יצאה מן הכלל להיות נזקקת לשאלת חכם, אלא חרישה. (משפט כהן סי' ס"ז).

מלואים להוראה זו כתב שם בהמשך דבריו וז"ל:

העיקר נ"ל שאם נחזיק שהמכירה היא מועלת אז ודאי קי"ל שהפירות של נכרים הם, ואין בהם משום שביעית, וממילא אין איסור קצירה ובצירה כלל, רק החשש הוא שמא אין קנין הנכרי מועיל ואז באמת המכירה בטלה, שהיא כמקח טעות, שלא באה כי אם בשביל הפקעת האיסור, א"כ שוב וכו'.

ביאור דבריו, שרצה לומר שאם היתה זו מכירה ברורה אז אפילו לדעת המתנגדים לעצם ההיתר וסוברים שקנין הנכרי אינו מועיל לענין הפקעה מוחלטת בכדי להתיר כל העבודות, מ"מ גם לדעתם הקצירה והבצירה מותרות, שהרי לדעת כולם יש לו קנין בפירות לענין שאינם הפקר ואין בהם קדושה לענין איסור סחורה וביעור, כמפורש במחלוקת הידועה של הב"י והמב"יט והמהר"יט, ולמד מכאן שהוא הדין לאיסור הקצירה שהוא ג"כ תלוי בקדושת הפרי וחיוב הפקרתו. (והאריך בדבר בכיוון זה הרב ש. ז. אוירבך (שליט"א) [זצ"ל] בסי' מעדני ארץ). אלא שמ"מ קיים פסקם של הגאונים שאסרו כל ד' המלאכות ואף קצירה ובצירה בכלל, מחמת החשש שהמכירה בכלל לא קיימת אם ננקוט לדינא שאין הקנין מועיל להיתר שאר המלאכות, שהוא מקח טעות וכנ"ל בדבריו.

ובסי' מעדני ארץ (סי' ב' בהערה) העיר בזה וז"ל:

אך מה שכתב שהחשש הוא שמא אין קנין הנכרי מועיל ואז באמת המכירה בטילה, אינו מבין יפה כונתו, דא"כ הרי עובר ישראל באיסור תורה בזה שאינו מפקיר ואינו מבערם בזמן הבעור וגם עושה בהם סחורה וכדומה שאף הם באיסור תורה נינהו. וע"כ שגאוני הדור הקודם סמכו בזה על דעת מרן הב"י והפאה"ש ועוד שכתבו דהכי היא סוגיין דעלמא שלא לנהוג כלל שום קדושת שביעית בפירות הנכרים, וא"כ אף שלענין היתר העבודה ספק גדול הוא אם גם לענין זה יש קנין לנכרי וכו', מ"מ לענין קצירה ובצירה הרי נתברר שאיסורם תלוי רק בקדושת הפירות אשר בזה לא פקפקו כלל הגאונים שהתירו וסמכו על ההיתר גם לענין דאורייתא.

ב.

והנ"ל בביאור כונת דברי מרן זצ"ל בהקדם למה שנבאר דעתו במחלוקת הב"י והמב"יט הנ"ל, שדעת הב"י שאין כלל קדושה בפירות הנכרי לענין שביעית.

דבריו מובאים במבוא לשבת הארץ בויכוחו עם הגאון הרידב"ז (עמ' נ), שהרידב"ז רצה להכריע נגד הב"י על פי מה שרוצה להוכיח שהפקר שמיטה הוא אפקעתא דמלכא ואינו תלוי בהפקרת הבעלים. וכי עליו מרן הרב ז"ל וז"ל:

באמת מחלוקתם של הב"י והמהר"יט בעיקר הדין אם נוהגת קדושת שביעית בשל נכרים אינה תלויה כלל בסברא זו, שהרי אפי' אם אין פטור המעשרות תלוי בהפקר הבעלים, מ"מ אפשר להיות שקדושת שביעית אינה בשל נכרים מצד עצמה, מפני שיש קנין לגוי להפקיע בזמן הזה וממילא אינם פירות שביעית כלל.

ודבריו לכאורה תמוהים מאד שסברא זו ששביעית בזה"ז יש קנין, היא עפ"י סה"ת והגר"א, מובאת בסי' פאה"ש בענין זה, אבל לא הוזכרה כלל בדברי הב"י בשום מקום. ודבריו בתשובתו למב"יט מתבססים לענין הסברא דיש קנין לנכרי על פי מה שפי' שיטת הרמב"ם לענין המחלוקת אם יש או אין קנין, הוא רק בנוגע לעצם הקרקע אבל לא לענין הפירות כל זמן שהקרקע תחת ידו. ולענין שביעית בזמן הזה דעת הב"י שהרמב"ם פוסק ששביעית בזה"ז מן התורה, כמפורש בדבריו בכ"מ בפ"ד הכ"ה ובפרק ט' מהל' שמיטה.

אכן דבריו הנ"ל חוזרים גם בקצת שינוי לשון בגוף הספר (פ"ד הכ"ט) ומשם נראה שנוכל לעמוד יותר על כונתו וז"ל:

וי"א (הכ"מ) שהפירות מותרים הם לגמרי, ואין נוהג בהם קדושת שביעית כלל, משום שבזמן הזה ששביעית מדרבנן היא, סומכים אנו על מי שסובר שיש קנין לנכרי לפחות כל זמן שהוא תחת ידו.

הרי שהשכיל להרכיב את שני הנמוקים יחד גם הסברא שבזה"ז שביעית מדרבנן, וגם הטעם שלגבי הפירות יש מקום לומר שיש לו קנין. והנראה שלמד כן בדעת הכ"מ, ובוה רמז לפרש דברי הכ"מ שנראים שסותרים לכאורה זא"ז.

שהרי כפי שצינו לעיל הכ"מ מפרש דעת הרמב"ם ששביעית מן התורה גם בזה"ז, אולם הרי תמוה שבמקום אחר בכ"מ (שם פ"ד הכ"ט), כשמתוכח עם הכו"פ לענין פירות הנכרי בשביעית כתב **בניגוד** לזה וז"ל שם:

ומי"ש עוד אבל מה שהוא אסור מן התורה מפני שבת הארץ לא הופקע וכו' לא דק. דבהדיא כתב רבנו בפ"ט ובפ"י דשמיטת קרקע בזמן שאין היובל נוהג אינה אלא מדבריהם. ומי"ש לא נפקע אותו איסור בקנינו מטעם שאין קנין לנכרי להפקיע מידי מעשר ושביעית אשתמיטתי מש"כ רבנו בפ"א מהל' תרומות וכו' בעודה תחת יד נכרי מפקעת היא וכו'.

ותמוה מאד, שהכ"מ סותר עצמו מאותו מקום עצמו שמציין, שהרי שם פי' בעצמו דברי הרמב"ם רק לענין שמיטת כספים. ופי' בזה מרן הרב זצ"ל כונתו, שהכ"מ בא עליו משני הטעמים יחד. שפשטות לשון הרמב"ם משמעותו ששביעית בזה"ז דרבנן, אבל אם נקבל את חידושו של הכ"מ לפרש כונתו באופן אחר ושביעית דאורייתא, מ"מ הרי יש מקום גם לסברא שניה שלו, שעכ"פ בעודה תחת ידו יש לו בה קנין. באופן שהכ"מ עצמו לא פסיקא ליה מילתא באופן מוחלט מטעם מה נפקעת הקדושה מהפירות אם מצד ששביעית מדרבנן ובכה"ג יש קנין, אם שביעית באמת מה"ת לרמב"ם ומ"מ בעודה תחת ידו יש קנין. ועל כן השכיל מרן הרב זצ"ל להרכיב שני הדברים יחד, שהואיל ויש עכ"פ סברא לומר שבזה"ז שביעית דרבנן (ואפי' אם הרמב"ם לא סובר כן מ"מ הרי ישנן דעות כאלה בראשונים ויש לצרפם לדיון כספק), ונוסף על כך הרי ישנה סברא **ברמב"ם** לומר שתמיד לענין הפירות יש קנין, על כן שתי הסברות מצטרפות יחד להוות סברא להקל **לכל הפחות** בעוד שהשדה בידי הנכרי והפירות ממילא קנויים לו. ומדוקדק לשונו מאד וכונתו מבוארת.

ג.

היוצא מזה שגם מרן הב"י עצמו לא היה סומך עצמו להקל ולהפקיע הקדושה מפירות הנכרי מכל וכל, אלא מתוך צירוף הספק ששביעית בזה"ז דרבנן, שגם הוא לא היה בטוח בפירושו ברמב"ם ראש הל' תרומות שבעודה תחת ידו יש לו בה קנין, כפי שבאמת רבו החולקים עליו ודחו דבריו (עי' בפאה"ש). מכל שכן שאין לראות טעם עיקרי בהפקעת הקדושה בסברא ששביעית תלויה בהפקר הבעלים דוקא, כמו שכתב בפירושו בדבריו במבוא הנ"ל שהוזכרו לעיל על דבריו של הרידב"ז שעיקר טעמו אינו מזה. ומש"כ הטעם שהפירות אינם הפקר הוא רק למבי"ט לשטתי, שיש מ"מ עוד צד דיון בדבר, אבל לא שסומך על זה. וכן הדבר נראה ברור לכל המעיין בתשובת הב"י שלא על זה תמך יתדותיו, ועיקר טעמו ונימוקו הוא מצד שבעודה תחת ידו יש לו בה קנין וכנ"ל, עכ"פ בהצטרף הסברא השניה לענין שביעית בזה"ז.

ואי"כ כל זה שייך רק אם יש לו קנין בגוף הקרקע, שבזה הוא שמצינו הסברא שבעודה תחת ידו יש לו בה קנין לענין מעשרות לפי פי' הכ"מ ברמב"ם, אבל אם יש לו קנין רק בפירות לחוד ודאי שאין קנין זה חשוב להפקיע מהקדושה, כי אף על פי שזה יכול להועיל לענין הפקר הפירות שבאופן זה אינם הפקר, כיון שעכ"פ הפירות הם של הנכרי, אבל הרי כנ"ל זה אינו עיקר הטעם להפקיע הקדושה וזהו רק נימוק נוסף לטעם העיקרי וכנ"ל. ואי"כ כשאין לו לנכרי קנין בגוף הקרקע שבאופן זה לכל הדעות אין לו קנין גם לענין להפקיע ממעשרות, ששכירות אינה מפקיעה מן המעשרות, כמפורש בגמ' (עי' כ"א א'), על כן כתב מרן הרב זצ"ל שאם הנכרי קונה **הקרקע**, אז יש מקום להתיר הקצירה בהסתמכות על פי מה שנקוט בידינו לסמוך על דעת הב"י לענין קדושת הפירות עכ"פ, שהוא כנ"ל מצד צירוף שתי הסברות לצידוד לקולא דשמא הלכה ששביעית בזה"ז דרבנן ובאופן זה יש קנין, ושמא גם אם שביעית מה"ת, הלכה כהבנת הכ"מ ברמב"ם שכל עוד הקרקע תחת ידו יש לו בה קנין. אולם אם הקרקע ודאי אינה של הנכרי אף שהפירות הם שלו, זה מועיל שפיר לענין דיני הפקעת קדושה מגוף **הפירות** לענין הפסד וביעור וסחורה, (כדרך שגם לפי המבי"ט מותרת הסחורה וכו' למרות שאינו מודה לב"י במש"פ שבעודה תח"י יש לו בה קנין), אבל מה שנוגע לענין היתר הקצירה זה אין לנו יסוד להתיר אלא מהטעם העיקרי של סברת הב"י שבעודה תח"י יש לו בה קנין וכנ"ל, בזה ודאי לא מספיק קנינו של הנכרי בפירות אלא דוקא קנינו בגוף הקרקע, וכנ"ל לענין הפקעתו מן המעשרות.

והנה בתשובה אחרת באותו ענין (סי' ע"ג), כנגד אלה שחששו לאיסור גם אחרי המכירה ורצו להכריז איסור סחורה בפירות אלו כתב שם שגם לדעת המבי"ט המחמיר אין מקום לאיסור זה, כי הפירות ודאי של נכרי הם: "שחוץ מסדר המכירה עשינו ג"כ במכוון סדר של שכירות בהבלעה. ואפי' לפי המפקקים על המכירה וכו' אין מה לפקפק על השכירות וכו'".

על פי זה הדברים מבוארים יפה ולק"מ מה שהקשה במע"א הנ"ל שהרי ודאי לכו"ע סומכים על המכירה עכ"פ בנוגע להפקיע איסור התורה של סחורה וכיו"ב לענין הפירות, שבאמת לא מטעם זה הותרה הסחורה רק משום שסומכים על השכירות, אם אין המכירה קיימת. וזה שפיר מועיל לענין הסחורה וכיו"ב. אבל אין בזה בכדי להתיר דיני הקצירה, שקדושת הפרי בכה"ג אינה נפקעת, שהרי למבי"ט למרות שהפירות אינם הפקר אין זה מועיל למעשר לדעתו, משום שקדושת הפירות לשביעית עדיין קיימת לדעתו, ואי"כ בנידון זה של שכירות שלדעת הכל הקדושה קיימת, אי"כ כאן כל הדעות מתאחדות ומסכימות לדעתו של המבי"ט, שרק לענין עצם הפירות אין בהם חיובי שביעית אבל לא לענין הקצירה שקשורה עם קדושת הפירות, וזה אינו נפקע לכל הדעות אלא ע"י מכירת הקרקע אבל לא ע"י שכירות.

ד.

ובסי' מעדני ארץ הנ"ל (סי' ב' והלאה שם כמה סימנים זא"ז) מאריך בחידושו הנ"ל, שלענין קצירה לכל הדעות יש להתיר עכ"פ בהסתמכות על מה שנוקטים כדעת הב"י לענין הפקעת הקדושה מהפירות. וכתב שם באריכות לבנות יסוד על פי המבואר בסי' מ ובסמ"ג שכל איסור קצירה הוא רק מצד דין הפקר הפרי ואינו מצד הקדושה, ועל כן כשהפירות הם של נכרי ואינם הפקר לכו"ע, אין בהם ממילא איסור קצירה. ובהערה שם (שהובאה לעיל) מסייע שגם דעת מרן הרב זצ"ל היא כן לעצם הדין, ועל פי"ז כתב שם שכל הגאונים שנקטו בלשונם גם איסור הקצירה הוא רק שיגרא דלישנא. אולם הדברים נועזים ביותר כלפי הני אריותא גאוני הדור, שכתבו את הדברים לא בגדר פלפול אלא בהוראה הלכה

למעשה בענין שעורר סערה עצומה של דיונים ומחלוקת, ואיך יתכן לבטלם כלאחר יד ולומר עליהם שהם רק בגדר שיגרא דלישנא. ישתקע הדבר ולא יאמר. וכבר העיר לו בזה מרן הגאון רא"ז מלצר (שליט"א) [זצ"ל] (בסוף הספר) וז"ל: "הנני אומר בזה שלא יתכן לומר כן על גאוני הדור ראשי הגולה בדור הקודם".

ומה שמסתייע בדברי מרן הרב זצ"ל כנ"ל, הנה לא זו בלבד שמרן עמד עיקר הסברא, ומי"מ לא זו מפסקם של הגאונים הנ"ל לאסור בפירוש כל ארבע המלאכות ע"י ישראל (אם לא ע"י עצה של הפקר וכו'), כמבואר בתשובתו סי' ס"ז הנ"ל), הרי כפי שנתבאר לעיל, לא היתה דעתו להתיר אלא מצד הפקעת הקדושה שזה תלוי כנ"ל בקנין הנכרי בגוף הקרקע, אבל לא מספיק לענין זה קנין בפירות לחוד, אעפ"י שזה מועיל לענין הפקעת הדינים השייכים לפירות באופן ישר, דהיינו דיני מסחר ובעור והפקר.

וטעם הדבר נראה שאעפ"י שדיוקו של המע"א הנ"ל שאיסור קצירה יסודו בהפקר, ודאי נראה ברור בדברי הרמב"ם בסה"מ שהביא. [וגם אנחנו עמדנו על הדברים באורך במאמרנו בעניני שמטה באדמת הפקר (התוה"מ קובץ ג', ארץ חמדה עמ' ק"א)] מי"מ נראה שאינו תלוי בהפקר הפרי אלא בהפקר של כח הגידול של האדמה בשנה זו. שהרי הקוצר עובר גם במצ"ע של "ושבתה הארץ". הרי שזה נוגע גם לארץ עצמה. וע"י במאמרנו הנ"ל שהסברנו את דברי הרמב"ם שמחייב בלאו זה גם כל קצירה לעבודת הארץ. והוא תמוה לכאורה, מנין לו שני מיני חיובים בקצירה. והסברנו שם שהכל אחד, שעיקר האיסור הוא מה שע"י זה הוא מראה בעלות על האדמה, והיינו כלפי כח הגידול שלה, (שהרי עצם הבעלות לא פקעה גם בשביעית). ומכיון שהכל כלול בלאו אחד הרי לנו מזה, שהאיסור כרוך בדין הבעלות על כח הגידול, ולא רק בדין בעלות של הפירות כשלעצמם. ועל כן העיקר שעלינו להבחין לגבי איסור זה הוא לא רק אם יש בעלות לגבי עצם הפירות או לא, אלא עיקר הדבר תלוי אם כוח הגידול של שדה זה ישנו בדין הבעלות. והשכיחות אינה אלא לגבי הפירות, אבל כוח הגידול נשאר של הבעלים שהוא בעל גוף הקרקע, וכיון שהבעלים האלה הוא ישראל ממילא לא נפקע ממנה דיני שביעית גם לענין איסור הקצירה.

ועל כן כל עיקר דיונו של מרן הרב זצ"ל להתיר הקציר לא היה אלא על פי מה שהיינו אומרים שהמכירה קיימת, שאז גם כוח הגידול הוא של הגוי ואינו כדין שביעית לא לענין הפקר ולא לענין שאר צדדי הקדושה. ולזה מסיק שאין זה ברור כלל אם גוף המכירה קיימת, ושמה אין זה אלא שכירות ואינו מועיל לגבי אותם פרטים התלויים בבעלות על עצם כח הגידול וכנ"ל. וכל זה פשוט וברור לענ"ד לכל מעיין.

ה.

על יסוד הסברא הנ"ל שכל עיקר האיסור בקצירה אינו אלא מצד דין הפקר הפרי, מסיק במע"א הנ"ל, שלפ"ז פירות שביעית שיצאו לשמינית יש בהם איסור קצירה, לא מכח רבוי מיוחד כפשטות לשון ר"ע (ר"ה ט'), אלא משום שהואיל וגדלו בשביעית הרי הם הפקר, וע"כ ישנם באיסור קצירה. ומעלה שר"ת (שם ד"ה ור' ישמעאל) הסובר שיש צורך ברבוי לענין תוס' שביעית מאחריה ודאי אינו סובר ככה, אלא שהתוס' חולקים שם על ר"ת. עוד הביא מה שדנו בתוס' (שם י"ב ד"ה מנהג) למה לו לר"ע לרבות קציר שביעית שיצא לשמינית, והרי זה אסור מכח הרבוי שהגמרא מביאה שם. ותרצו שני תרוצים. והת"י הבי' הוא וז"ל: "דאי מהכא הו"א דהא דנוהג דיני שביעית בשמינית, היינו דקדושת שביעית נוהגת בהם דאסורה בסחורה וחיובים בבעור ושאר דיני פירות שביעית אבל לחרוש ולקצור ולעדור אותה תבואה לא הייתי אוסר דדבר התלוי בעבודת הארץ כיון דנפקא שביעית שרי אפילו לצורך פירות שביעית ולהכי איצטרך קרא". עכ"ל.

רואים אנו לכאורה מתי זה שאין דין הקציר תלוי בהפקר הפרי. והביא במע"א שבר"ן ורשב"א מובא ג"כ תי' זה אלא ששם הושמטה המלה "קציר", ועפ"י ר"ל שמ"ש התוס' בלשונם קציר כיונו **לניכוש** העשבים שמסביב לתבואה, אבל עצם הקציר באמת אסור מצד עצמו. והנה לפ"מ שמסיק כן בדברי התוס' לא ידעתי למה היה לו לומר שר"ת חולק ע"ז, מתוך שהעמיד דברי ר"ע על קציר לענין חידוש דין תוס' שביעית לאחריה, הרי שפיר אפשר לפרש כן גם בכונת דברי ר"ת, שבא הכתוב להשמיענו איסור נכוש ועדור וכיו"ב, אבל לא כיון לעצם הקציר.

אלא שכל עיקר הפי' בתוס' שקורא לנכוש קציר קשה מאד, (ולא רק דוחק, כפי שהמע"א עצמו מגדיר זאת), שהרי התוס' הולכים לפרש את המלה "קציר" שבתורה, ואיך ינקטו מלה זו עצמה במשמעות אחרת. ואם אפשר לקרא לנכוש קציר הרי היה אפשר גם לפרש את מ"ש הכתוב "בחריש ובקציר תשבות" שזה מכוון באמת לשביעית עצמה ובא לאסור את הנכוש, שהרי אין אסור אלא ד' מלאכות מה"ת ולא יותר, א"ו שקציר משמעותו ברורה דהיינו קציר התבואה ולא נכושה, ואיך ולמה נקטו פתאום התוס' בענין זה עצמו לשון עלגים. וגם בראש דבריהם, כשפרטו את המלאכות שהן אסורות בפירות שביעית הזכירו סחורה ובעור והשמיטו קציר, שהוא הענין שדנו בו.

אך יותר מזה קשה, שלכאורה אין בכלל אפשרות לקיים את תי' התוס' אלא על קציר ממש. שהרי אנו הולכים כאן לפרש את דברי הכתוב, וניכוש ועדור אין בהם איסור תורה כלל גם בשביעית עצמה, ואיך יאסר הדבר במוצאי שביעית מדין תוס' שביעית, א"כ הרי נמצא תוס' חמור מן העיקר. ועוד שאם יש מקום לומר שהפסוק בא לאסור מלאכות אחרות, הרי היה אפשר להעמיד הכתוב על קציר בשביעית גופא, ובא לאסור הנכוש והעדור לטובת הקציר.

אמנם כן, התוס' הזכירו בלשונם גם חריש, וא"כ. אפשר לומר שעיקר חידוש הכתוב בקציר של מוצאי שביעית יתפרש לענין חרישה לצורך הפירות, וחרישה הרי אסורה לר"ע מה"ת. אך נראה שזה אינו מספיק, שכבר הסיק המנ"ח (מצי' ל"ב) על יסוד רש"י פסחים, שחרישה לטובת הצמחת הזרע חיובה מצד תולדה דזורע, והחורש בשבת לאחר הזריעה חייב שתיים משום חורש ומשום זורע. וכל זה בשבת. אבל בשביעית אין לחיוב מה"ת אלא מצד דין חורש שהרי מדין זורע אינו אלא תולדה, ואינו חייב עליה בשביעית לדעת המחייב מלקות מצד החרישה בשביעית, כפי מה שנראה בשיטת רש"י פסחים הנ"ל. כי רש"י שם כתב במש"נ שחייב מצד חורש בשביעית, דהיינו מפני שמחפה הזרע וזוהי תולדה דזורע. ומתוך שלא כתב בפשוטו שחייב מצד חורש בשביעית, שמענו כונתו שרוצה לפרש גם לדעת המ"ד במו"ק (גי' החורש בשביעית אינו לוקה. וכי שלדידי ילקה מצד תולדת זורע. אולם לכאורה הרי קשה, שבגמ' שם מבואר טעמו לפטור ממלקות על

החרישה כמ"ש רבא לעיל דאהני הוא דמיחייב אאחריני לא, וא"כ הרי לפ"ז גם מדין תולדה דזורע אין לחייבו. וצ"ל שדברי רש"י אלה יתפרשו כפי שנראה מרש"י שלפנינו במו"ק שם, שרבא לא אמר לפטור אלא המלאכות שהיו תולדות במשכן לענין שבת, ולפ"ז חרישה חייב לרבא. והפוסט חרישה היא שיטה אחרת החולקת על רבא (עיי"ש במהרש"א). וסובר רש"י שלשיטה זו הוי בדיוק ההיפך מדעת רבא, ומה שגילה הכתוב זמירה בא ללמד שאלה שנתפרשו בתורה חייבים עליהם ועל תולדותיהם, אבל על אחרות אין חייבים אפילו על האבות, וע"כ החורש אינו לוקה. (ודומה לזה פי' הרדב"ז בדעת הרמב"ם לענין החורש לצורך האילנות שהוא חייב מדין תולדה דזורע דהוי דומיא דזמירה עיי"ש).

וע"כ המשנה מתפרשת יפה בין לדעת רבא שהחייב יהיה מצד מלאכת חרישה שהוא לוקה לדעתו. והסובר אינו לוקה על החריש הרי חולק על רבא לענין תולדה דזורע ומחייב בזורע גם על התולדה, וע"כ יתחייב בני"ד מצד תולדה דזורע. ויוצא עכ"פ שלדעת רבא אין לחייב החורש לשם חיפוי בשביעית אלא מצד מלאכת החרישה, אבל לא מצד התולדה דזריעה, ובמוצ"ש שאין החייב אלא מצד הפרי אין לחייבו כלל.

אכן התוס' חולקים כנראה על רש"י בפירושו הנ"ל בפסחים. שכ"כ בתוס' ר"ה (ט' ד"ה שהרי) בדברי הסובר החורש בשביעית אינו לוקה שסובר "אהני תולדות מיחייב אאחרינא לא מיחייב אלמא אפילו תולדות דכתיבי אבות זידהו לא מיחייב", מזה נראה בפירוש שנוקטים שהפוסט בחרישה אינו חולק על רבא לענין תולדות ופוסט גם תולדות הזורע כמו לרבא. ולפ"ז לכאורה קשה מאד איך תתפרש המשנה המחייבת החורש בשביעית לדעת הפוסט חרישה. וצ"ל ע"כ שחולקים על רש"י וסוברים שהחורש לשם חיפוי הזרע חייבו לא מדין תולדה כרש"י אלא הוא זורע ממש, וע"כ אינו שייך לפלוגתא דחרישה כלל.

ומ"מ נראה שכ"ז אינו אלא במחפה הזרע, שעושה מעשה בעצם הזריעה, שייך שפיר לומר שהוא זורע ממש ולא תולדה. אכן בני"ד, שהתבואה כבר הביאה שליש גידולה בשביעית חרישה זו ליפות הזרע ודאי שאין בה משום זורע, שהרי אינו עושה מעשה זריעה כלל, ואינו אלא תולדה דזורע, דומיא דמנכש ומשקה למאן דאית ליה שהיא תולדת זורע. (וכ"נ מדברי הרדב"ז שהובאו לעיל, שחילק כן לדעת הרמב"ם שהמחפה ע"י חרישה הוא זורע ממש משא"כ חרישה לגדל האילנות אינו אלא תולדה). ותולדה דזורע הרי לשיטת התוס' דר"ה שהובאה לעיל אינו חייב למ"ד החורש אינו לוקה. ולפ"ז גם לר"ע שמחייב עכ"פ בעשה החורש בשביעית, כשחורש לגידול התבואה ג"כ אין לחייבו יותר, כי מצד דין זורע הרי אינו אלא תולדה ואינו חייב עליה בשביעית, וא"כ בתוס' שביעית שאיסורי הקרקע מצד עצמם אינם קיימים רק מצד שזה מצמיח הזרע, אין לחייבו מצד חורש, ומצד זורע הרי אינו אלא תולדה, א"כ עדיין השאלה במקומה עומדת, איך יתכן לפרש שהכתוב בא לאסור תוס' שביעית לענין דברים שגם בשביעית עצמה אינם אסורים מן התורה. אלא ברור שכל עיקר התירוץ סובב דוקא על ענין הקציר, שבא הכתוב לאוסרו ואלולי כן לא היה אסור משום שאף הוא עבודת הארץ הוא, לפי תי' זה של התוס'.

ומעתה אין מקום לומר שגם תי' א' חולק על יסוד זה, וסובר שדין קציר תלוי בדין הפקר הפרי, שמנין לנו לעשות מחלוקת ביניהם בזה שלא הוזכר מזה כלום בתי' ראשון. ובפשוטו עיקר המחלוקת ביניהם אינה אלא אם איסור הקציר הוא דין בעבודת הארץ כתי' ב' או שאינו אלא דין בעבודת הפירות, ותלוי בעיקר אם הפירות קדושים בקדושת שביעית או לא, כי פשטות הסברא נוטה באמת לומר שהוא דין מצד קדושת הפרי, חוץ ממה שתי' ב' נראה עיקר, כי תי' א' מוקף בסוגרים ובס"י אינו. ובאמת קשה מאד להעמידו בלשון הגמרא, כי מה שכתבו שעיקר לא נזכר קציר אלא בכדי ללמד על חריש אינו מובן, שמנין לנו, שהמדובר על קציר של מוצאי שביעית יותר מאשר על קציר של שביעית, הרי לפי הנחתם אין שום חידוש במוצ"ש יותר מאשר בקציר של שביעית עצמה, ובע"כ הכונה ללמוד מקציר לחריש היא, כמו שלענין קציר אין הבדל בין שהקציר נעשה בשביעית עצמה לבין שנעשה לאחר כך, כן אין הבדל לענין חריש בין שנעשה בשביעית בין שנעשה לפני כן, אבל לשונו של ר"ע "אין צריך לומר חריש של שביעית וקציר של שביעית שכבר נאמר בחריש ובקציר" אינו מדוקדק כלל לא על חריש, שצריך קרא גם על שביעית עצמה, ולא על קציר שאינו נצרך גם על קציר היוצא מחוץ לשביעית. (גם הדמיון קשה של חריש לקציר, שאיסור קציר הוא מדין עצמי שהפרות קדושים ממש ויש על הקוצר דין כאילו קצר בשביעית גופא משא"כ חריש, גם לאחר הלימוד לא יהא לו דין אלא מדין תוספת).

גם מש"כ שאם כי ר"ת ודאי אינו סובר סברא הנ"ל, מ"מ התוס' בפ"י השני חולקים עליו, ג"כ אין לזה יסוד. שהרי התוס' לא חלקו עליו בעצם ההנחה שצריך קרא לענין תוס' בשביעית לאחריה, ולא כתבו אלא "שלחנם דחק עצמו", והיינו שיש תי' יותר טוב, אבל לא אמרו שאין צריך קרא לענין תוס' שביעית לאחריה.

ו.

אכן לפי הנ"ל דברי הר"ן והרשב"א בתירוץ שלא הזכירו קציר כלל אלא נכוש ועדור (וכן לא הזכירו "חריש"), טעונים הסבר, שהרי כנ"ל אין להעמיד קרא דקציר על איסור נכוש ועדור בתוס' שביעית, שגם בשביעית עצמו אינו אסור מה"ת.

והנראה שכונה אחרת בדבריהם ואין הדיון לדעתם על פעולה לטובת הקציר, אלא לטובת השדה ולקלקול הקציר וכמו שיבואר להלן בעז"ה.

ונקדים לזה מה ששנינו במשנה שביעית (פ"ד מ"י): "מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית" וכו', ופי' הר"ש על פי הגמרא בפסחים (נ"ב ב') שהוא מצד מ"ש הכתוב לאכלה ולא להפסד. ואילו הר"מ בפיה"מ פי' "מפני שהוא גוזל בני אדם שהקב"ה נתן פירותיהם לכל בני אדם". והרע"ב הביא זה בתור שני פירושים, והתווי"ט עמד עליו ורצה לומר שהר"מ לא בא אלא לתת טעם לכתוב ונשאר בקושיא, מנין לו לחדש טעם זה.

והנראה שהר"מ למד מה שיש איסור לקצוץ האילן טרם שהפ"י ראויים לאכילה, והרי אז עוד לא ניתנו הפירות לאכילה (עיי"ש הר"מ בפיה"מ פ"ד מ"ז), א"כ לכאורה אין לדרש בזה גם דרשת "ולא להפסד", כיון שאין בו דין

"לאכילה". ומזה הוכיח הר"מ, שאיסור "ולא להפסד" הוא מצד דין גזל האנשים, ולזה גם טרם שראוי לאכילה מ"מ הרי מפסידים. ומעתה יש מקום להסתפק ביש לו בשמינית פירות שביעית בשדהו והוא רוצה לחרוש השדה ולעבדו, שהרי בשמינית זה מותר אלא שע"ז יפסדו הפירות, אם מותר או לא. מכיון שאין זה אלא מדין גזל הרבים יש מקום לומר, שאין מן הדין שיהא הוא נפסד, והרי בידם היה לבא לפני כן ולזכות בהם, והם שהפסידו לעצמם. ואין לומר שיהא מחויב להוציא אותם מן השדה, כדי שיוכלו לזכות בהם, שטרחה זו לא מצינו שהטילה עליו תורה, ואין עליו אלא דין הפקר ותו לא. אכן שביעית עצמה אין ספק בדבר, ואפילו אם רצונו לעשות שם דברים המותרים כגון בניה וכיו"ב, מ"מ הרי נאמר "תשמטנה ונטשתה" שמקנה להם זכות דריסה בשדה לצורך הפירות, ומשמע שהוא אפי' כשזה מזיק לשדה, שבשנה זו כל מה ששייך לפירות הללו ה"ז הפקר לכל, וע"כ אינו רשאי לקלקל להם זכות זו. אבל במוצ"ש שאז אין זכות דריסה, שהרי משעה שזה מזיק לו אסור להכנס לשדה (ר"מ פ"ז משמטה הי"ח). ובפשוט נראה שבכה"ג אף שהפירות נפסדים מאליהם לא אכפת הדבר, ואין עליו להוציאם לרה"ר. (בשבה"א אמנם לא כ"כ, אך לא ידעתי מנין המקור לזה, ובפשוטו אין שום חיוב על הבעלים בכה"ג). ולכאורה נראה שבכה"ג שזה מפריע לו לעיבוד השדה אין עליו איסור להפסידם, כיון שאינו אלא דין ממון וגזל וכנ"ל מהר"מ.

ומעתה נראה שזוהי כונת הר"ן והרשב"א מה שבא הכתוב לאסור הנכוש והעדור בשמינית, אין הכונה שרוצה לעדור לטובת הפירות, אלא שהם מפריעים לו בעיבוד השדה ורוצה לעוקרם, שכיון שהם מפסידים לו אין עליו דין ולא להפסד וכנ"ל. ולזה בא הכתוב "בקציר" לומר שגם דין ה'ונטשתה" נמשך עדיין כל עוד שיש כאן קציר של שביעית, לדעת ר"ע.

וכן י"ל קצת באו"א עפ"י היסוד הנ"ל, שהמדובר שרוצה לעקור התבואה לאחר שהביאה שליש בשביעית וראויה כבר לאכילה ואין בה משום "ולא להפסד", אבל אם תמשיך לעמוד בשדה תשביח יותר, ובשביעית ודאי אין לו זכות לזה, אבל במוצ"ש הרי אין עליו שום חיוב של הפקר השדה להשבחת פירות השביעית.

עוד י"ל קצת באו"א שאינו נוגע בעצם התבואה לגמרי, אלא שרוצה לעדור שאר השדה במקום שלא גדלו הספיחים, אלא שזה יפריע לאנשים לקחת הספיחים, שהדרך תהיה משובשת, ובשביעית אין לו הזכות לכך, אבל במוצ"ש צריך רבוי לאיסור, שאלי"כ אין לנו חיוב להפקיר שדהו לצורך הבאים לזכות בהם עכשיו. וזהו שכתב הר"ן והרשב"א שנתרבה מקרא בקציר, שכל דיני שביעית נמשכים לגבי קציר זה וכמו בשביעית עצמה אסור לו לקלקל התבואה, או לא לתת לה להמשיך גידולה או לשבש הדרך אליה, כן במוצ"ש נמשכים דינים אלה כלפי תבואה זו לר"ע, מכח הרבוי של "בקציר" כמו בשביעית עצמה.

אולם כ"ז שייך לפרש רק בר"ן ורשב"א, משא"כ בדברי התוס' שהזכירו בלשונם גם קציר, שמשמעותו ברורה לענין קציר התבואה וכנ"ל, וכן שסיימו בפ"י שהמדובר על עבודה "לטובת פירות השביעית", א"כ אין מקום לפרשם באופן זה, ובע"כ לדעתם הכתוב בא לאסור הקציר של פירות אלה עצמם ובלא זה לא היינו אוסרים אותם, שאין איסור קציר תלוי בדין הפקר לדעתם וכנ"ל.

ז.

ועד שאנו דנים בדבר מכת הסברא כעיוור המגשש באפלה, הדברים ביסודם נראים מפורשים בדברי המשנה. וכבר הרגיש במע"א במשנה זו ודבר בה בקצרה ובארוכה, מ"מ אין הדברים מספיקים לעני"ד ודברי המשנה ברורים לאין ספק שיש איסור קצירה בשל נכרים כשאר עבודות כמו שיתבאר להלן בעז"ה.

הנה בס' מעדני ארץ הנ"ל כתב וז"ל:

אלא שעדיין צ"ע מהא דתנן בפ"ו דשביעית מ"ב עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, דשין וזורין ודורכין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין. ועיין במלאכת שלמה דמפרש דמיירי בשל עכו"ם ואפ"ה תנן דאין קוצרין, ומשמע נמי דבא"י אסור מצד הדין. ונראה דחוץ מזה שידוע דהמלא"ש אזיל בשיטת הר"ש"ס דסובר שנוהג קדושת שביעית גם בשל עכו"ם, וממילא לדין דלא קיי"ל בהא כוותיה ואית לן לפרושי ודאי כהר"מ והר"ש שפירשו למשנתנו דמיירי בשל ישראל חשוד. הנה ראה ראיתי בר"ש סיריליאנו שכי' דטעמא דלא קוצרין ולא בוצרין הוא משום דכיון שמלאכתן היא עכ"פ במחובר לארץ גזרו בה חכמים אטו חרישה זריעה וזמירה עיי"ש, ומשמע שנחית ג"כ להא דאמרן דכל שאין נוהג כלל שום קדושה בהפירות צריך להיות מותר בקצירה ובצירה, וממילא נראה שלפ"ז שרק בסוריא הוא דגזרו חכמים איסור בקצירה ובצירה, משום טעמא דאמרן שם בירושלמי כדי שלא ילכו וישתקעו שם, משא"כ בא"י עצמה בכה"ג שאין נוהגת קדושה בפירות שפיר מותר לקצור ולבצור.

ונתחיל במה שפתח שפירוש המשנה אינו הכרחי שהמדובר בשל נכרי "ואית לן לפרושי ודאי כהר"ש והר"מ (בר"מ לא מצאתי הדברים מפורשים בענין זה ואולי ט"ס וכצ"ל הר"ע מברטנורא). שפרשו למשנתנו דמיירי בשל ישראל חשוד". הנה המעיין בירושלמי יראה שהדברים מפורשים שהמשנה מדברת גם בשל נכרי. שהרי בעי' שם:

מהו לטחון עם הגוי בארץ א"ל מתני' אמרה שהוא אסור דתנין עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, הא בארץ אפ"י בתלוש אסור עכ"ל.

ואם המשנה דנה רק בשל ישראל חשוד, א"כ מה ראייה מכאן לענין לטחון עם הנכרי. (ולזה כיון ודאי הרי' יהוסף ז"ל שהובא במלא"ש הנ"ל באמרן "וכן משמע בירושלמי"). ודברי הירוש' הללו מובאים בר"ש עצמו שם, א"כ ודאי לא היתה כונתו לפרש המשנה רק בישראל חשוד. ובאמת לשון הר"ש וכן הר"ע הוא "אפילו אצל החשוד", ולשונו זה ודאי אין כונתו לומר לא זו בלבד שמותר אצל מי שאינו חשוד אלא גם אצל החשוד, כי מה חידוש הוא זה לעשות אצל מי שאינו חשוד, והרי לא נחשדו גם עמי הארץ על השביעית (עי' כתובות כ"ד תנוד"ה שלי, אכן דעת הר"ש פ"ד מדמאי נראית שלא כן, וע"ע ברע"ב שאין הכרע מהי דעתו בזה). על כל פנים היה לו לסתום ולומר שהמשנה בחשוד, וכולם בכלל (לפי שיטת הר"ש שכל

ע"ה חשודים), ומהו לשון "אפילו". אלא ודאי כונתו לומר שדין זה שעושי בתלוש בסוריא הוא לא רק בנכרי שאינו עושה איסור ואין כאן משום שאלת מסייע ידי עוברי עברה, אלא אפילו בישראל שיש לחשוש גם מבחינה זו. אבל לא עלתה על דעתו להעמיד המשנה רק בישראל אלא המשנה סתמה נאמרה בין אצל ישראל בין אצל נכרי. וע"כ שפיר מוכיח הירוש' לענין לטחון עם הנכרי בא"י. וכן מוכח ודאי גם מראשית הדברים בירוש' שנותן טעם לאיסור במחובר, כדי שלא ישתקעו בסוריא. וזה תמוה למה לו טעם לאיסור הרי גם למ"ד לאו שמיה כיבוש מ"מ מדרבנן חייב במעשרות וכן בשביעית כמ"ש בגיטין ח'. (העתיקו הרמב"ם פ"א ה"ד מתרומות. וכבר עמד בזה בפ"י אמונת יוסף על הירוש' שם ופ"י כנ"ל שהמשנה מדברת בעובד אצל הנכרי ובסוריא לדעת כולם יש קנין, ותירוצו השני אינו נראה עיי"ש).

ומה שרצה במע"א הנ"ל לדייק מהרש"ס שג"כ ירד לחלק בין איסור קצירה לשאר איסורי מלאכות בקרקע "דכל דאינו נוהג קדושה בפירות צריך להיות מותר בקצירה ובצירה", במחכ"ת הטה כוונת הרש"ס לדבר אחר, ומה שייך לדון על קדושה בפירות למ"ד זה שלא שמי כיבוש וכל עיקר לא גזרו אלא שלא יבואו להשתקע שמה. אלא כונתו פשוטה, שהרי אמרו שלא גזרו על העבודה בתלוש "מן גו דו חמי רווחא קריב לא נפיק" וכדפירש שם הרש"ס "כיון שמוצא ריוח מועט בקרוב לו לא יצא מן הארץ". והיינו שמלאכות אלו נעשות כבר בזמן שהוא כבר קרוב לסיום השנה ויש לו תקוה לריוח בארץ. (ואולי גם משום שאז כבר מותר עבודות שונות של הכנה גם בארץ, ע"י שביעית פ"ג מ"א ושם מ"ח, ולזה לשון הרש"ס נוטה באמרו "שמוצא ריוח מועט בקרוב לו"). וא"כ כדרך שהתירו עימור שנעשה מיד אחרי הקצירה, מטעם זה היה להתיר גם הקצירה עצמה, שהרי באותו זמן זה נעשה. ועל כן הוסיף הרש"ס לומר, שאמנם כן, מצד הסברה של הגזירה הנ"ל היה מקום לחלק במחובר גופא בין המלאכות הנעשות בראשית השנה כגון חריש, זריעה וזמירה לבין קצירה שנעשית לאחר שפסקו גשמי השנה וכנ"ל. אלא שלא חילקו חכמים במחובר גזירה זו אטו זו. אבל אין בדבריו שום כונה ורמז לסברת המע"א הנ"ל.

ועכשיו אנו באים לסוף דבריו מה שמסיק שרק בסוריא אסורה הקצירה בשל נכרי מצד הגזירה, אבל לא בא"י עצמה. וכמה זה תמוה - יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, והרי אפילו אם יש נימוק לגזור בסוריא יותר מא"י איך יתכן לעשות דבר זה שהוא כחוכא ואיטלולא, שסוף סוף צריך לקרא שם איסור שביעית על זה, וזה בה בשעה שבא"י עצמה אין זה באיסור. ועוד שהרי גם טעם הנימוק לאיסור אינו קיים, כי למה לו לנווד למרחק לסוריא, הרי כמו כן יוכל לעבוד בשופי אצל הנכרים בא"י, שאין בהם איסור קצירה לפי דעתו. והרי הרבה כרכים לא כבשום עולי בבל והרבה מהנכרים היו באותה שעה שם.

וחוץ ממה שהדבר נראה פשוט מסברא וכנ"ל מבלי צורך בראיות, הרי גם הדברים מוכחים בהדיא מהירושלמי הנ"ל שלמד איסור טחינה עם הגוי בשביעית בא"י ממה שהותר בתלוש בסוריא "הא בארץ אפילו בתלוש". אבל לפי דברי המע"א הרי יש מקום לומר אדרבא שבסוריא אסור מה שבארץ מותר. א"כ אדרבא נאמר, אם גם בסוריא התירו בתלוש מכש"כ בא"י. עכ"פ דיוק ממה שהותר בסוריא התלוש זה אין לנו, שהרי עיקר החידוש הוא שלמרות שהיה מקום לגזור בסוריא איסורים מיוחדים, לא היה צורך בזה אלא במחובר אבל לא בתלוש, ואינו לגמרי מסוג האיסור שבארץ ואיך אפשר ללמוד מכאן לענין איסור תלוש בארץ. וכן הלאה מזה שם שמקשה "במה אנו קיימין אם בפירות ששית שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר". ומה קושיא היא זו, אמנם בארץ זה מותר, אבל בסוריא יש מקום לגזור. (בדוחק יש מקום קצת ליישב זה, שכיון שגם בארץ זה מותר לא היה מקום לגזור שיצא לשם זה לסוריא, שהרי יוכל להשיג זה גם בארץ אבל אין המשמעות כן וי"ל ואכ"מ). אלא ודאי הדברים פשוטים וברורים שלא יתכן לאסור בסוריא אלא בדוגמא למה שיש בארץ, שגזרו חכמים לראותה כא"י לפרטים אלה מחמת הנמוקים שהיו בידם, אבל בשום אופן לא לעשות אותה בדיני שביעית שאינם קיימים בארץ עצמה. וע"כ שפיר דיין בירוש' שכל המותר בא"י מכש"כ שמוותר בסוריא, וגם מה שמוותר בסוריא, אין זה אלא שם, אבל לא בא"י.

ומתוך שהמשנה אוסרת קצירה בסוריא גם בשדה נכרי, (כי כנ"ל גם להר"ש והרע"ב המשנה מדברת גם בשל נכרי) הרי בפירוש שגם בא"י אסורה הבצירה גם בשל נכרי, לכל הפחות בזמן ששביעית מה"ת ואין קנין. וא"כ שפיר צדקו הגאונים, שלא חילקו בין מלאכה למלאכה ואסרו את כל ארבעת המלאכות ע"י ישראל דלפי מה שחששו להחמיר לדעה ששביעית בזה"ז דאורייתא או לדעת הסוברים שאין קנין לנכרי גם אם שביעית דרבנן כיון שהוא עיכוב צדדי ולא מצד החסרון של הקדושה, כמבואר בדברי הדנים בזה, שוב אין מקום לחלק בין מלאכה למלאכה, ויש לחפש אחרי צורה שהיא מותרת, עכ"פ - קליש איסוריה, גם בשל ישראל.

ואין צריך לפ"ז למה שדחק מרן הרב זצ"ל להעלות חשש חדש, דשמא המכירה מבוטלת דהוי כעין מקח טעות וכנ"ל ונשאר רק שכירות, וכנ"ל באורך. שכל זה הוא ודאי דחוק, שאם נאמר שהמכירה מועלת עכ"פ לענין הקצירה הרי גם כן אין זה מוקצה מן הדעת לעשות מכירה לשם כך. וכל זה דחק ודאי משום שהוקשה לו פסקם של הגאונים שלא חילקו בין קצירה לבין שאר המלאכות. לומר, שכל המלאכות תלויות בקדושת הקרקע, וכלל שקדושה זו לא פקעה, כל המלאכות אסורות כאחד.

ח.

אכן בכגון זה ודאי צריך טעם, למה באמת אין היתר קצירה, אם דין איסור הקצירה תלוי בדין ההפקר, אם של הפרי ואם של כוח הגידול של השדה בשנה זו, כמו שנתבאר לעיל, עכ"פ הרי לענין ההפקר מועיל קנין הנכרי לדעת הכל וכנ"ל, ואם גוף השדה קנוי לנכרי, לכאורה יש מקום לומר שגם על כוח הגידול לא חל דין ההפקר, דלענין הצד הממוני יש לו קנין לנכרי, ולמה תהא אסורה הקצירה?

והנראה שאיסור הקצירה אינו תלוי בזה אם זה בפועל הפקר או לא, שהרי ודאי גם בשל חש"ו שאין עליו דין וחייב להפקיר, לדעת הב"י שאין זו הפקעה ממילא מ"מ שאר האיסורים בעינם עומדים. וראיה פשוטה ממה שהתקשו בתוס' על קצירת העומר בשביעית (מנחות פ"ד), ולא העמידו בשל קטנים וכיו"ב. וכבר נגע בזה במע"א עצמו, והסיק, שאיסור

הקצירה אינו תלוי אם הפירות הם בפועל הפקר אלא אם פירות אלה הם בני חיובא להפקרה (עיי"ש סי' ה' ס"ק א'). וא"כ הרי פשוט שגם כשהם שייכים לנכרי, גם כן אין סיבת השתיכותם לבעלים בזה שהפירות אינם בני חיובא, שהרי אין נוקטים להלכה כשיטת הכ"מ שבעוד השדה תח"י הנכרי יש לו בה קנין כמו שכתב הוא עצמו (בסי' ב' עיי"ש). וכל עיקר אין אנו באים להפקיע מהפירות את דיני שביעית אלא במדה שדינים אלה הם **תולדה** מדין ההפקר, שבה יש מקום לומר, שחובת הפקרה אין על הנכרי וממילא גם כל מה שנובע מזה אינו. וא"כ גם כאן החסרון הוא רק בבעלים של הפירות שאין נותנים שיחול עליהם דין הפקר, אבל כח הגידול של האדמה שפיר בר חיוב הוא, והרי זה ממש דומה לפירות של חש"ו. ואין זה דומה כלל לפירות ששית שנכנסו לשביעית, שכל כח גידול פירות אלה היה של ששית ולא היה עליו שום דיני קדושה, משא"כ בניד"ד, שאין קנין לנכרי להפקיע הקדושה, קדושה זו מולידה גם דיני הפקר וגם דיני איסור קצירה מקבילים לזה, וא"כ אעפ"י שבמקרה שהוא נכרי אין בכוחה להוליד את ההפקר בפועל כי ההפקר הוא דין על הבעלים והוא לאו בר חיוב הוא, שאר דיני הפרי בעינם הם עומדים. ויש איסור לקוצרם, להוכיח שפירות אלו היה דינם בהפקר, אילו היו בידי מי שאפשר לצוות עליו את זה.

היוצא לנו מזה, שאין שום מקום לחלק בין מלאכה למלאכה בארבעת המלאכות דאורייתא, ואם באים אנו להחמיר לחשוש לדעת האוסרים באיסור זריעה ה"ה גם באיסור קצירה, ויפה עשו הגאונים של הדור שעבר שלא חילקו בדבר.

וגם כיום שעם כל הדחק אין אנו יכולים שלא להזקק להיתר גם ע"י עבודות בישראל, מ"מ ודאי שיש לחפש אחרי דרכים להקליש האיסור, מכונן זה שהזכירו מרן הרב זצ"ל בתשובתו הנ"ל (משפט כהן סי' ס"ז).

מתוך מכתב תשובה של הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל על המאמר דלעיל.

א.

כתב מר דמה שהגאונים המתירים לא התירו גם לקצור ולבצור הוא לא משום דחשבו להו כעבודת הארץ והאילן, אלא משום דלענין הדברים שעיקרן מדאורייתא חששו המתירים דשמא אין המכירה קיימת (מפני שלא נרשם בטאבו או מטעמים אחרים), ומה שהפקיעו איסורי תורה של סחורה וביעור הוא משום שלענין זה סמכו על השכירות. א.

אולם לעני"ד אין זה נכון. הגאונים האדירים ז"ל מקובנא וקוטנא וכו' כתבו את דבריהם באופן ברור שההיתר הוא רק ע"י מכירה לזמן מבלי לפקפק כלל דשמא אין המכר קיים. גם בשטר המכר שסודר בשנת תרנ"ו ע"י הגר"ה ז"ל ובתרס"ג ע"י חתנו הגר"י הלוי (שליט"א) [זצ"ל] לא נזכר כלל ענין של שכירות. ומדברי הגאון מקובנא רואים בעליל שלא העלה כלל על דעתו לחשוש דשמא אין המכר קיים. וכיון שכן פשוט הדבר דמה שאסרו הקצירה והבצירה הוא מטעם זה שהן עבודות הארץ דאורייתא, ולענין עבודות קרקע שעיקרן דאורייתא לא רצו לסמוך על דעת האומרים שבה"ז יש קנין לעכו"ם להפקיע גם את גוף הקרקע מכל דיני שביעית. ונא לעיין בסי' ישועות מלכו סי' נ"ה ויראה ברור דפשיט ליה טובא שהפירות מופקעין שפיר מקדושתן מכל וכל, לא רק לענין סחורה וביעור אלא גם לענין הפסד והוצאה לחו"ל וכו' אין להם שום קדושה לא להם ולא לדמיהם. ומפורש שם כתב בסי' נ"ט "דפירות של קרקע זו כדן פירות של גוי בקרקע שלו, וכמו שנהגו מזמן הבי"ב בפירות שביעית בקרקע של גוי כן יתנהגו בפירות הללו", עכ"ל. ורק לענין עבודת הארץ והאילן מפקפק טובא, ואפ"ה נצטרף להתיר כל מיני עבודות דרבנן. ואפ"י לחרוש הוא מצדד שם להתיר בשעת הדחק, ואילו לענין קצירה ובצירה מפורש כתב דאסורים, ומכיון שכן ברור הדבר דהוא רק **שיגרא דלישנא, ואגב קצירה ובצירה שהן לעבודת הארץ והאילן** שדינם ודאי כזריעה וזמירה, סתמו את דבריהם וכתבו סתם. אבל פשוט הוא דלקצור ולבצור באופן הרגיל שכוונתו רק לצורך הפירות ולא להשבתת הקרקע והאילן שפיר שרי, ואם הני אריותא לא חיישי דשמא אין המכירה קיימת והפקיעו את הפירות מקדושתן מכל וכל אין טעם להחמיר יותר מהם.

ב.

גם בדעת הרב זצ"ל נראה דלא חייש כלל דשמא אין המכירה קיימת ואין זה אלא שכירות, דא"כ אף גם לענין קדושת הפירות, התייחס לענין סחורה וביעור **אפשר** דמצנין שפיר לסמוך גם בשכירות על המב"ט והמהרי"ט שצדדו להקל בזה משום טעמא דקאתינא וכו'. [לא נזכר כלל בדבריהם דשרי גם בשכירות בכה"ג שגוף הקרקע דישאר, ויתכן דכיון שהקרקע רק שכורה לנכרי שפיר אמרינן דהפירות הם הפקר מכח אפקעתא דמלכא, ותו ל"ש כלל בתר הכי טעם דקאתינא מכח גברא וכו' כיון שהפירות לא דעכו"ם נינהו וגזל הוא בידו. אולם הרב ז"ל שפיר סובר בזה להקל, וכן מסתבר]. אבל לענין איסור הפסד של גוף הפירות ודמיהם שהוא איסור תורה וכולל בתוכו המון פרטים לאין שיעור מאי איכא למימר. ומפורש כתב גם הרב ז"ל בקו"א לשבה"א עמ' צ"ב לענין קרקע השכורה לעכו"ם: "ופשוט הוא דיש בפירות הללו דין קדושת שביעית, ואפ"י למ"ד דאינה נוהגת בשל נכרים שהרי בעצם הדבר שכירות לא קניא והשדה היא של ישראל, וקדושת פירות שביעית בשדה תליא מילתא, אלא שאין בזה מאיסור ספיחים והקולות שהקילו בפירות של נכרים אותם המחמירים וסוברים שנוהגת קדושת שביעית בשל נכרים דהיינו היתר סחורה ופטור ביעור יש לומר שהן שייכות ג"כ בזה"ב.

ואף גם לענין ביעור צ"ע טובא, דלהדיא מבואר במב"ט ומהרי"ט דפירות עכו"ם לאחר הביעור ועודן ברשות עכו"ם, הרי הם נאסרים ואין לקנותם מהם, כמבואר בספרי (מעדני מלך סי' ז' או"ט ד"ה נחזור) וא"כ בנד"ד לאחר המכירה, בעלי הקרקעות הקודמים הם רק כפקידים של הנכרי, שכל מעשיהם ועסקם הוא אך לטובת הנכרי, שלא שהם מקבלים שכר ממנו עבור זה. וא"כ אם נשתהו אצלם הפירות עד לאחר הביעור נאסרים שפיר גם למב"ט ומהרי"ט.

ולכן פשוט הוא דבסי' ע' (משפט כהן) נתכוין רק להשיב נגד החולקים על ההיתר שרצו לפרסם איסור **סחורה**, ולענין זה שפיר כתב דהוי עכ"פ כשכירות דלא נוהג בהו איסור סחורה. אבל הרב עצמו וכן כל הגאונים שהתירו ולא חיישי

כלל דשמה אין המכירה קיימת וחשיב רק כשכירות בעלמא, שהרי לא הזהירו לנהוג בפירות קדושת שביעית לענין שלא לאבדם או להאכיל מאכל אדם לבהמה וכו' וכו'. וכיון שכן דבריו שבסי' ס"ז אינם מחוורים לי כראוי (גם הגר"י הלוי (שליט"א) [זצ"ל] שגה בזה לענין שכתב דחששו לזה שהמכירה היא בהערמה, ולפיכך לא התירו אותם הדברים שעיקרן מדאורייתא דא"כ מ"ט לא חששו להפסד ביעור וסחורה וכו' שאף גם הם עיקרן מה"ת). וגם קשה טובא דמהיכ"ת נימא שאם ננקוט לדינא שאין קנין לעכו"ם מועיל להתיר גם זריעה וזמירה דחשיב משום כך כמקח טעות, אעפ"י שמועיל להפקעת קדושה מהפירות ולהתיר כל עבודות דרבנן וגם קצירה ובצירה דמיתסרי מה"ת. שוב ראיתי דגם כת"ר מקשה כן.

גם פשוט וברור דהרב ז"ל היה צריך ודאי להביא דעת מרן הב"י שאין השביעית נוהגת בפירות נכרים גם בזמן שהשביעית מה"ת, וכמבואר בדבריו שסובר להדיא בדעת רבנו דבעודה תח"י העכו"ם מודו כו"ע דלענין הפירות יש קנין לעכו"ם להפקיע מתרו"ם ושביעית וכו'. ובפרט לענין שביעית שגם דרש לה מקראי דלכם ולא לנכרים, והפאה"ש האריך בזה וכו' שכן הוא האמת. וגם במבואר לשבה"א סוף סי' י"א כתב הוא עצמו שזהו יסוד דעכ"פ בזה"ז מצינו ודאי לסמך ע"ז כיון שגם הרדב"ז בסופ"ב משמיטה ועוד ועוד נקטי האי טעמא. וגם הכפ"פ בפרק מ"ז אזיל בשיטת בעל סה"ת כמבואר שם. אלא שחולק עליו משום שסובר דשביעית בזה"ז מה"ת. אולם מרן הב"י השיב לו גם ע"ז וכתב דאין זה נכון משום דאין נקטינן דשביעית בזה"ז אינה אלא מדבריהם. ואף שנכון הדבר ברוב המקומות בכס"מ פירש בדעת רבנו שהוא מה"ת, מ"מ כאן ודאי חזר מזה, וכמו שהכריע להלכה בחבורו על הטור ביו"ד ריש סי' של"א ד"ה ובשביעית שהוא רק מדרבנן. ואיך שהוא, מפורש רואים מתשובתו באבקי"ר דאפי' בזמן שהשביעית נוהגת מה"ת ג"כ סובר שפיר דאין קדושת שביעית נוהגת בפירות נכרים. וכן הבינו הפאה"ש וכל גדולי עולם. ולכן אין טעם להכניס בדעת הרב מבוכה ושיטה אחרת. גם יראה דבשבה"א פ"ח הי"ח אע"ג דלא נחית התם כלל להך ספיקא דשמה אין המכירה קיימת ג"כ מונה והולך שם קצירה ובצירה בהדי זריעה וזמירה שאין לעשותן כ"א ע"י נכרי.

ג.

ועתה הנני להעיר עוד דברים אחדים לפי סדר דברי מר. באות א' כתב "אפילו לדעת המתנגדים וכו' הקצירה והבצירה מותרות". צ"ע נהי דלא נהג בהם איסור סחורה וחובת ביעור (ע"ז האחרון יש לפקפק טיבא), אבל קדושתן ודאי לא פקעי לענין הפסד וכדומה, ולדעת המב"יט והמהר"יט מסתבר נמי דהרי הם הפקר, וא"כ מה"ת תהיינה הקצירה והבצירה מותרות.

באות ב' ד"ה ודבריו. "שסברא זו ששביעית בזה"ז יש קנין וכו' לא הוזכרה כלל בדברי הב"י בשום מקום". צ"ע הלא זו היתה תשובתו נגד הכפ"פ דכיון שנקטינן בשביעית בזה"ז דרבנן יש לנו לומר דיש קנין. ד (נכון הדבר דהב"י עצמו אינו סובר כן כמו"ש בכמה מקומות, ורק לטעמי' דהכפ"פ הוא דכתב כן) וכמו שכת"ר מביא אח"כ וגם המב"יט בח"ב סי' קצ"ו הביא שיטה זו והר"י קורקוס ז"ל ועוד.

שם אות ג'. "היוצא מזה שגם מרן הב"י וכו'". מנל"י לומר דבר זה. והלא הרבה פעמים הזכיר הב"י שיטתו זו דבעודה תח"י העכו"ם יש קנין ואף גם בתשובותיו לא זכר כלל להקל מהא דבשביעית בזה"ז רק מדרבנן, כי אם להשיב נגד הכפ"פ, אבל אין זה נתינת טעם לשטתו זו.

בא"ד שם. "אולם אם הקרקע ודאי אינה של הנכרי וכו' זה מועיל שפיר לענין דיני הפקעת קדושה מגוף הפירות לענין הפסד וביעור וסחורה". זה תמוה דהפסד ודאי אסור. והמכירה לי שגם הרב זצ"ל כתב כן כמה פעמים במשפט כהן דבשכירות גרידא ודאי אסור להפסיד הפירות, רק כתב דאין זה כ"כ מצוי ואפשר להזהר בכך. וגם נ"ל דאי הוה אמרינן שגם שכירות מפקעת חובת הפקר וקדושה מן הפירות הי' מותר שפיר גם לקצור ולבצור מידי דהוי אקצירת עצים או פירות ששית דלית בהו קדושה דמותרין בשביעית. רק פשוט הוא דודאי נוהגת בהם קדושה, וגם לענין הפקר נלע"ז דאי הוי נקטינן דהפקירא דשביעית הוא אפקעתא דמלכא, הוי שפיר הפקר גם לב"י.

שם. ד"ה על פי זה. "רק משום שסומכים על השכירות אם אין המכירה קיימת". בנוסחאות הקודמים של שטרי המכר לא נזכר כלל ענין של שכירות ולא חיישי כלל דשמה אין המכירה קיימת, רק חושבני שכת"ר נתכוין לומר דחששו שמה מכירה לזמן חשוב רק כשכירות גרידא. וכיון שכן נכון יותר לכתוב "מועלת" במקום "קיימת". אולם כבר כתבתי למעלה שאין רמז בדבריהם לחוש לכך, ולא למאי דהוי רק דרך הערמה.

שם אות ד' "אולם הדברים נועזים ביותר". אבקשו שאם דבריו אלה יבאו בדפוס יואל נא לבאר שכוונתי היתה דאגב קצירה ובצירה לעבודת הארץ והאילן סתמו את דבריהם וכתבו סתם. ו. אגב אגיד לו נאמנה דאף שכת"ר חולק עלי עכ"ז מחזיקנא ליה טיבותא ואמינא ליה יישר, כי זה כל רצוני שיתבררו ויתלבנו הדברים, ואם ח"ו שגיתי ישתקע הדבר ולא יאמר. אולם לענין כן הוא האמת ויתאמרון בבי מדרשא.

ד.

בביאור מתניתין דעושינן בתלוש בסוריא, אבל לא במחובר, שפיר מודינא ליה דמפשטות דברי הירוש' נראה דמיירי בעושה עם העכו"ם. אך אעפ"י נראה ברור דלפ"מ דקיי"ל כמב"י אית לן למשכוני נפשין ולדחוק טובא בפירושא דהך מתני' דמיירי דוקא בשל ישראל חשוד או בקרקע שרק שכורה לעכו"ם, דהא בפ"א מתרומות ה"י כתב רבנו "ויש קנין לעכו"ם בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית" והיינו ודאי לענין עבודה **במחובר**, דאילו לענין קדושת הפירות הרי סובר הב"י דגם בארץ אין נוהגין כלל דיני שביעית בגידולי שדות נכרים. (אגב מוכח מכאן דלא כהגאון הנצי"ב ז"ל שמצדד לומר דבשל הפקר ושל עכו"ם מותר גם לעבוד עבודת קרקע מפני דרשא דלכם ולא של נכרים, דא"כ מאי איריא סוריא והא תפ"ל דלענין שביעית גם בארץ יש קנין). וגם נראה דכיון שסתם רבנו וכתב דבסוריא יש קנין להפקיע מן השביעית, וחזינן נמי דפ"ד משמטה הכ"ז כתב דעיקר איסור עבודה בשביעית נוהג שם רק משום טעמא דשלא ישתקעו (וסובר דאע"ג שלענין תו"ם שפיר עשו חכמים סוריא כא"י מ"מ לענין שביעית אי לאו משום גזירה דשמה ישתקעו לא היו

צריכים לגזור שם דיני שביעית משום סמיכת עניים וכו'), ולכן אם כונתו בפ"ח ה"ט לאסור גם בשל נכרים כמדומה לי שהיה צריך ודאי להזכיר דבר זה בפירוש ולא לסתום ולהעתיק רק את המשנה כצורתה. וְתו דהר"ש ז"ל ועוד כתבו בפירושא דהך מתני' דדוקא בשמור הוא דאסור לקצור ולבצור, ומעתה בשל עכו"ם בסוריא דיש קנין ואין צריך כלל להפקיר מה סברא היא לחלק בין שמור למופקר. גם צ"ע קצת דהרי ספיקו של הירוש' לענין טוחן עם העכו"ם פירש מרן הב"י דמייירי בפירות ישראל שביד נכרי ומעתה אף אי אמרינן דהך מתני' מייירי נמי בעושה עם העכו"ם, מ"מ מנלי' לירוש' למידק מינה דארץ אסור גם עם הנכרי, והא אפשר דמאי דתנן שעושים בתלוש בסוריא היינו משום דהתם שרי אפי' בשל ישראל. וגם צ"ע כיון דהמשנה הקודמת דתנן נאכל ולא נעבד מייירי דוקא לדעת הב"י בשל ישראל, וא"כ מנלי' לירוש' דהך מתני' מייירי נמי בשדות נכרים. הנה במעדי"א פ"ח אות ב' ד"ה והנה ומאות י"א ואילך הארכתי בביאור הך מתני', ואף שהדברים דחוקים מ"מ אין מנוס מזה וכמו"ש "רוב דוחקין אמת". ועי' בפאה"ש כלל כ"ג שמגיה בירוש' כותי במקום נכרי ולפ"ז לא מוכח מידי מהירוש', אלא שהב"י עצמו לא כתב כן. גם הבאתי שם באות י"ב מהגר"א ז"ל בביאוריו לירוש' שסובר שם דבסוריא עושין גם במחובר בשדות נכרים. עיי"ש. וגם הר"י קורקוס ז"ל בפ"א מתרומות ה"ה סותר את דבריו שבפ"ח משמיטה וכתב דבגבולות עולי מצרים שפיר עושין בשל נכרי אף במחובר וכש"כ בסוריא דקיל טפי. ונמצא דהתם איהו ודאי סובר דהך מתני' מייירי דוקא בעושה עם ישראל ולא עם נכרי.

ובביאור דברי הרש"ש (אות ז' ד"ה "ומה שרצה במע"א") כמדומה לי שדברי נכונים דהוה קשי' לי דכיון שקצירה ובצירה שייכים לקדושת הפירות הרי הם צריכים להחשב כעבודות שבתלוש. וגם עיי"ש בד"ה והנה שגם פירשתי כונה אחרת בדבריו. ברם מודינא דגם פירושא דידיה ראוי למי שאמרו והוא מתקבל על הדעת, אלא שאנכי אינני זוכר למי שמפרש "דרוחא קריב" הכוונה היא על א"י שהיא קרובה לו. אלא כולם פירשו שהוא לשון "מועט". ח וכוון שכן צ"ע דמאי קשיא לי' לרש"ש, והלא אפשר דבקצירה ובצירה איכא נמי רווחא טובא כמו בזריעה וזמירה ומשו"ה אסרינהו. גם מזה שלגבי קצירה ובצירה דייק לומר "במחובר" ולענין זריעה וזמירה כתב "עבודת קרקע" משמע יותר כדברינו.

ה.

ועתה לענין עיקר דבריו, דכיון שאין קנין לנכרי להפקיע הקדושה לכן אמרינן דקדושה זו גוררת אחריה הפקירה דשביעית בכח ולא בפועל, ואילו הקצירה והבצירה אסורים שפיר גם בפועל, לא שמיע לי כלל וכלל דכיון שלקציר שלא כמנהג הבעלים שפיר מותר א"כ מה סברא היא לחלק בכה"ג בין קוצר כמנהג הבעלים דאסור ובין קוצר שלא כמנהג הבעלים דשרי, כיון דמדינא דאורייתא בעלים גמור הוא מן הדין, ומהיכ"ת נצריך שקצירת הפירות תהיה דוקא שלא כמנהג הבעלים. ופשוט הוא דלא דמי כלל לשדה של חשו"ק דיש לפירותיהם קדושת שביעית, וגם לענין הפקר רק פומא הוא דכאיב ליה מפני שאין לו דעת להפקיר, או כמו שאמרו מסנהדרין נ"ה: דרחמנא הוא דחס עלייהו, וה"ז דומה קצת למי שיש לו פירות שביעית, והוא צריך אותם לחולה שיב"ס, דאף שאינו צריך להפקירם ואליבא דהב"י אינם הפקר, מ"מ אין לקוצרם כמנהג הבעלים, וה"נ בחשו"ק, משא"כ בעכו"ם שיש לו דעת להפקיר ואפי"ה פטרתו תורה ואינו מחויב כלל להפקירן, ופירותיו דומים ממש לפירות של שנה ששית שאין להם שום קדושה. וא"כ מהיכ"ת נאמר שיהא אסור לישראל לקוצרם כמנהג הבעלים. ט ועכ"פ צ"ע טובא מה הרויח הרב ז"ל בעצתו שכתב בסי' ס"ז להפקיר את הפירות ולסמוך על הסוברים דאין איסור קצירה ובצירה נוהג בשל הפקר, והא תפ"ל שההפקר הוא לחנם, כיון שאינו צריך כלל להפקירם ואם אינם נוהגים אלא במשומר ומשום טעמא דכתיב "נזיריך" מסתבר ודאי דאף גם פירות הנכרים כיון שאינם חייבים כלל בהפקר לא שייך כלל לחלק בהם בין משומר למופקר ואף אם מפקירים, לאו הפקרא דשביעית נינהו אלא סתם הפקר.

גם נראה דכתר"ה הולך בזה לשטתו בטעמא דהב"י דהוא משום דפטור מטעם הפקר, ואיני יודע מנין לו זה והלא מבואר דעיקר טעמו הוא משום דפטור מטעם תחת יד העכו"ם יש קנין. ודעת הרב ז"ל במבוא לשבה"א סוף סי' י"א והתורת הארץ בפ"י אות מ"ה דלדעת מרן הב"י אסור העבודה בשדות נכרים אינו אלא מדרבנן כיון שכן לא ניתן כל להאמר דאסור גם לקצור כיון שגם זריעה וזמירה אסורים רק מדרבנן וא"כ מ"ט ליתרסו הני. וגם נראה דכיון שלפ"ז הרי גם בארץ לא אסירי זריעה וזמירה אלא מדרבנן, וכיון שכן לר"ע צריך להיות מותר בסוריא גם מדרבנן (ויש לחלק). ועל כרחך דלדעת הב"י א"א כלל לפרש הך משנה דמייירי בשדות נכרים ממש א"כ נדחוק לומר דרק בסוריא הוא דאסור ולא בארץ. וזה ודאי מודינא ליה שהוא דוחק גדול. ואף לדין שכתבנו דלא כדעת הרב ז"ל ובעל תוה"א. (גם נראה דאי הוי נקטינן כדבריהם היה אפשר להתיר אליבא דהכס"מ גם בזריעה וזמירה, כיון שאף גם הם תרי דרבנן נינהו, חדא דעיקר שביעית בזה"ז רק מדרבנן, ותו דגם בזמן הבית לא אסיר עבודת קרקע בשדות נכרים אלא מדבריהם) מ"מ נראה פשוט דהב"י עצמו ודאי סובר דלענין הפירות יש קנין גמור לעכו"ם להפקיע, וכש"כ לאידך טעמא דהב"י דגמר לה מקרא, דלכם ולא לעכו"ם. וכיון שכן איך יפרש מרן הב"י את המשנה (וכן הר"י קורקוס והגר"א שהזכרנו לעיל) והירוש', כך נפרש גם אנו.

וכיון שכן פשוט לן טובא בלא שום פקפוק דדעת הגאונים שהתירו את המכירה והפקיעו לגמרי את הפירות מקדושתם אף גם לענין הפסד, ה"ה נמי דשפיר מותר לקצור ולבצור שלא לצורך הקרקע והאילן. ואף לגאון מקוטנא ז"ל, שלא רצה כלל בתחלה להצטרף למתירים אף בעבודת קרקע דרבנן, מ"מ גם לדידיה קצירה ובצירה לצורך הפירות שפיר שרי ואין טעם להצריך בזה לשנות ממנהג הבעלים או להצריך גם לחובת הפקר.

הערות הגר"ש ישראלי זצ"ל למכתבו של הגרש"ז אויערבן זצ"ל (ע"פ האותיות המצוינות במכתב).

א) חשש זה שמא אין המכירה קיימת לא אני העליתי, אלא הם דברי מרן הרב זצ"ל. כל עיקר לא באתי אלא להוסיף שכונתו אינה אלא לבטל המכירה בנוגע לקרקע, אבל לא בנוגע לפירות עצמם. ואשר על כן בכל מה שנובע מבעלות על הפירות יש מקום להקל גם לפי דבריו.

אמנם לא ברור אם כונת הרב ז"ל לפרש בזה את דעתם של הגאונים המתירים שמ"מ הטילו תנאי לאסור ע"י ישראל ד' המלאכות, או שאמר בזה טעמא דנפשי לקיים את הפסק שלהם ולא מטעמייהו, ובה לא נגעתי.

ומה שנלע"ד בביאור דעת הגאונים הנ"ל נתבאר בסוף מאמרי באותיות ז', ח' עיי"ש.

ב) יתכן באמת שלדעת מרן הרב ז"ל יש מקום לחשוש לאיסור ההפסד, ומה שלא הזכירו היינו משום שאינו מצוי כמש"כ במק"א וחוף מזה הרי חזר והזהיר כמה פעמים שלא להשתמש בהיתר אלא במדת ההכרח. אך חוף מזה יתכן עפ"י מש"כ לקמן בהערה (ה) שדעת הרמב"ם נראית שגם איסור ההפסד הוא ג"כ רק תוצאה מדין הפקר הפרי, וע"כ אם אמנם בשכירות ודאית כתב הרב ז"ל עצמו להחמיר בהפסד הפירות, בני"ד שאין זה אלא חשש בעלמא שמא המכירה בטלה יש מקום לסמוך גם לדעתו על מה שדייקנו בדעת הרמב"ם ולהקל כיון שהפירות ודאי של נכרי הם ואין עליהם דין הפקר.

ג) לומר "הדר ביה" היא הדרך האחרונה וכל עוד שיש מקום ליישב הדברים שלא יסתרו זא"ז ודאי שאין מהראוי לעשות כן, בפרט בני"ד שהחזרה היא מהלכה להלכה באותו פרק. והדברים נאמרו בויכוח לדחות דברי הכו"פ ולהוכיח "שכל דבריו נאמרו שלא בהשגחה" ואיך יתכן להתקייף בתוקף כזה בזמן שהוא עצמו הביע לפני כמה הלכות באותו פרק דעה זו עצמה שכנגדה הוא יוצא עכשו, ולא לרמוז כלל שזו היתה גם דעתו אלא שחוזר בו מעכשו.

ד) לא כתבתי שהב"י לא ידע מקיומה של סברא מעין זו, אלא שהב"י כנראה לא החשיב אותה וע"כ לא הזכיר אותה כשבא לבסס את שיטתו שאין קדושת שביעית בפירות הנכרי.

עי' כ"מ שציינתי במאמר להלן (פ"ד הכ"ט) שאעפ"י שדחה דברי הכו"פ שכתב שביעית בזה"ז מה"ת, מ"מ לא הסביר בזה את שיטתו הוא שמכיון שהוא מדרבנן שורת הדין שיש קנין, אלא ביסס עפ"י בדעת הרמב"ם שבעוד השדה תח"י יש לו בה קנין.

וא"כ תמיהתנו בדברי הרב ז"ל שכתב בטעם הב"י משום שביעית בזה"ז מדרבנן ודאי תמיהה גדולה היא לכאורה.

ה) דעתי לכלול הפסד בכלל ביעור וסחורה עפ"י מש"כ במאמר הנ"ל (אות ו') להוכיח מהרמב"ם שאיסור ההפסד בפירות שביעית הוא ג"כ מסתעף מהפקר הפירות, שע"י שמפסידים הרי הוא "גוזל את בני האדם". ועכשו הגיע לידי הסי "תורת השביעית" לר"י הלוי (שליט"א) [זצ"ל] ומצאתי שגם הוא נוקט כן בדעת הרמב"ם. וכן הביא לסייע שיטה זו מתוך לשון הכו"פ, עיי"ש (הלכה פ"א).

ולפ"ז נ"פ שבני"ד שהפירות אינם הפקר אין בהם גם דין הפסד כשם שאין בהם דיני ביעור וסחורה.

ו) הרהמ"ח (שליט"א) [זצ"ל] ירד להציל ולא הציל והתימה בעיני עומדת, כי איך יתכן לסתום הוראה הנוגעת יום יום הלכה למעשה וחי משפחות ישראל תלויות בה, ולכלול קצירה ובצירה שהן כרגיל לצורך הפירות וע"כ הן מותרות, עם קצירה ובצירה לצורך הקרקע והאילן שאינן מצויות כלל, ולאסור הכל מבלי פירוט כללי.

ז) לענ"ד, לשון הרמב"ם פ"א מתרומות (ה"ד) שכתב לענין סוריא: והקונה בה קרקע כקונה לענין תו"מ ושביעית, שהוא כלשון הברייתא גיטין ח' שמשוה לפרטים אלה סוריא לא"י (אעפ"י שהיא לפי האוקימתא שבגמרא שהעמידה למ"ד שמיה כיבוש) נראה ברור שאם ישראל קנה הקרקע יש בה דיני שביעית בדומה לתקני"ח לענין תו"מ, ולא מטעם מטעם גזירה של שמא ישתקעו שם, שלפ"ז אינה כא"י שהרי בתלוש אין בה איסור לענין שביעית.

וכן מש"כ שם בפרק הנ"ל (ה"י) שבסוריא יש קנין לנכרי אינו בא להתיר עבודות בשדה נכרי בסוריא מכל וכל, אלא לומר שאין קיימת כאן תקני"ח שהשוו סוריא לקדושת א"י מדרבנן, כי תקנתם לא היתה אלא כשהקרקע בידי ישראל. אבל לא בא לשלול חיוב שביעית מטעם אחר שנתפרש בדברי הרמב"ם בה' שביעית (פ"ד הכ"ז) דהיינו לענין עבודה בתלוש, שאילו היה הטעם משום שהשוו סוריא לא"י היה איסור העבודה גם בתלוש, לא כן עכשו שעיקר הנימוק מטעם שמא ישתקע, טעם זה אינו בתלוש כפי שנתבאר בירוש'.

ואילו נפרש שגזרת שמא ישתקע הולך רק על אדמות ישראל בסוריא ובהסתמכות על דברי הר"ש שפי' מתני' "אפי' בחשוד ישראל" (ונאמר שהכונה רק לישראל ואילו בשל נכרי אין שום איסור בסוריא), אינו מובן האם כל כך רבו החשודים על השביעית עד שהוצרכו לתקן תקנה שמא יגררו אחריהם שיבואו להשתקע שם ע"י שימצאו עבודה בשדותיהם של החשודים.

גם לשון הר"ש הנוקט "חשוד על השביעית" נראה שאין המדובר אלא כשהוא חשוד אבל לא שידוע בבירור שתבואה זו היא של שביעית וכדרך ששנינו לעיל (פ"ה מ"ח ושם מ"ט בפה"מ לר"מ) "וכולן בפירוש אסורים". שנראה שגם כאן לא התירו בתלוש אלא כשיש מקום לתלות, אבל לא כשזה ברור פירות איסור. ואילו אם נפרש שהדיון על שביעית בשל ישראל הרי בתלוש אי"ב איסור אפילו כשידוע שעבר זרע וקצר.

גם אינו מובן למה באמת לא גזרו מצד שמא יבא להשתקע גם באדמות הנכרים. ומה שייך לנקט בזה לשון יש או אין קנין לנכרי בסוריא, אם הדיון הוא על גזירת שמא ישתקע.

ע"כ נראה ברור גם בהרמב"ם, כשם שנראה מהירוש' כמש"כ במאמרנו הנ"ל, שבאדמת ישראל יש איסור בכל אופן וזהו שכתב הרמב"ם שהקונה קרקע בסוריא ה"ז כא"י לענין שביעית כמו לענין תו"מ. רק בשל נכרי יש הבדל לענין עבודה בתלוש וכנ"ל.

ועי' במהרי"ט בענין זה (שאלה מ"ג) שכתב במה שהב"י מפרש בעית הירושלמי מהו לטחון עם הנכרי שהמדובר בתבואה שקנה אצל הישראלי וז"ל: "ועוד דפשיט לה ממתני' דאמרין התם מתנית' אמרה שהוא אסור דתנן עושים בתלוש יהא אסור. אלמא דתלוש דומיא דמחובר קאמר שהקרקע של עכו"ם עצמו", עכ"ל. הרי לנו בפירוש שנוקט

בפשיטות שגם להביי עצם המשנה מתפרשת ודאי שקרקע של נכרי ובוה הוא שאסרה המשנה עבודה במחובר. ומזה עצמו לא הוקשה לו כלל, למה יהא אסור לקצור לפי הביי בתבואת נכרי וכל עיקר לא הוקשה לו אלא שהשוה תלוש דמיירי בה בבעיה למחובר. הרי לנו ראייה מפורשת שהמהרי"ט לא ראה כל קשר בין שאלת קדושת הפירות לשאלת הקציר ואף לדעת הביי הבין שפיר שיש לאסור הקצירה.

ומשייכ הרהמ"ח (שליט"א) [זצ"ל] שיש לנו למשכונני אנפשין בכדי לתרץ שיטת הביי, ואפילו אם התירוץ יהא דחוק. הדא, דאין כאן אפילו תירוץ דחוק כי הדבר ברור ללא ספק שהמשנה אוסרת קצירה בשל נכרים אפילו בסוריא ומכשייכ באיי. ובי' והוא העיקר, שהביי לא אמר כלל דבריו אלא לענין הפירות אבל לא עלה על דעתו להתיר גם הקצירה כתוצאה מזה. וכל עיקר הקשר שבין קדושת הפרי והיתר הקצירה אינו אלא חידושו של הרהמ"ח (שליט"א) [זצ"ל] (בעיקר היסוד אמנם כבר קדמו מרן הרב ז"ל, אבל לא הסיק מזה מסקנות מעשיות וכנ"ל) לפי שיטת הביי, אייכ משכונני נפשיי אדידי היא. ואילו אנו נחזיק במה שנראה ברור מתוך המשנה שאיסור קצירה אינו יוצא מכלל שאר המלאכות דאורייתא להאסר באדמת הנכרי באיי לכה"פ בזמן שהיתה שביעית דאורייתא.

(ח) פי' זה ש"רוחא קריב" חוזר על איי שגם שאר מצוי רוח מועט ועייכ לא יצא אינו אלא פירושו של הר"ש סיריליאנו עצמו שהרהמ"ח דן בדבריו כאן. וז"ל שם: "רוח קריב. כלומר מכיון שמוצא ריח מועט בקרוב לו, לא יצא מן הארץ להשתקע בחו"ל".

(ט) עם כל האריכות החילוק שמחלק בני"ד בין של עכו"ם לשל חשי"ו אינו מתקבל לעני"ד.

כי ההנחה היא שקדושת הפירות קיימת, אלא שהפועל יוצא מקדושה זו מתבטאת בחיוב הפקרה עייי הבעלים, וגברא לא ב"ח הוא עייכ אינו מפקיר את הפירות. ובוה הוא הדיון לגבי איסור הקצירה שהוא כתוצאה מדין ההפקר אם הוא תלוי בדין ההפקר שישנו על הפירות, מבלי לשים לב אם הגברא שעליו צריך לחול חובת מעשה ההפקר הוא ראוי לכך או לא, או שנאמר שהדבר תלוי בחובת הגברא. והנה בשני מקרים אלה הן בחשי"ו הן בעכו"ם גברא לאו ב"ח ואינו בדין הפקרה, ומאי נפיימ מהו הגורם שאינו ב"ח, עכ"פ אינו מחויב להפקיר הפירות. ומכיון שבחשי"ו ברור שאיסור קצירה ישנו, יש לשמע שהעיקר תלוי בזה שגורם ההפקר מצד קדושת הפרי ישנו, ואייכ הי"ה גם בשל נכרי.

ועלינו לזכור שחילוק זה בין חשי"ו לנכרי אינו בא בכדי ליישב איזו קושיא שאז היה עלינו אולי לקבל את הדוחק שבחילוק. אבל הרי הענין אינו כן, כי בזה אנו מקימים נגד הביי את המשנה שהזכרנו, והוא נגד מה שהבין בדבריו המהרי"ט כנ"ל, והוא נגד פשטות פסקם של גאוני בתראי, שלא חילקו בין ד' המלאכות. ואייכ למה לנו ולדוחק הזה? ואם יש ליישב בדוחק מצינו, יש להקשות בדוחק לא מצינו.

סימן קב : בענין עציץ נקוב בשבת ובשביעית

א.

גרסינן במס' שבת (פ"א, ב') :

אמר רב הונא אסור לפנות בשדה ניר בשבת. מ"ט? אילימא משום דוושא, אפילו בחול נמי, אלא משום עשבים. והאמר ר"ל: צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה והתולש ממנה בשבת חייב חטאת. אלא משום דילמא נקיט מעילאי ושדא לתתאי ומיחייב משום דרבה וכו'. גופא אר"ל צרור שעלו בו עשבים וכו' אמר רב פפי ש"מ מדר"ל האי פרפיסא שרי לטלטולי. מתקיף לה רב כהנא: אם אמרו לצורך, יאמרו שלא לצורך. אמר אביי: פרפיסא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא. היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתידות חייב משום תולש, הי' מונח ע"ג יתידות והניחו ע"ג קרקע חייב משום נוטע. עכ"ל הגמרא.

וברש"י ותוס' פירשו הא דאמר אביי "חייב" הכוונה לאיסור דרבנן, דאינו ממש תולש ונוטע, דאל"ה איך יתכן הא דאמר ר"ל דצרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו "היכי שרו רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח", שהוא משום כבוד הבריות.

ב.

אכן הרמב"ם (פ"ח מה' שבת הל"ד) כתב :

גבשושית של עפר שעלו בה עשבים והגביהה מעל הארץ והניחה ע"ג יתידות חייב משום תולש. היתה ע"ג יתידות והניחה על הארץ, חייב משום זורע.

ולפי מה שהשרישנו בראש ה' שבת (פ"א, ב') : "כל מקום שנאמר בה' שבת שהעושה דבר זה חייב, הרי זה חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה חייב סקילה. ואם היה שוגג חייב חטאת". עכ"ל. הרי שבנידון הפרפיסא החיוב משום תולש וזורע הוא חיוב תורה לכל דיניו. ואייכ לדידי תקשה מה שהוקשה לו לרש"י ולתוס' הא דאר"ל בצרור שמותר לקנח בו, איך התירו איסור תורה משום כבוד הבריות.

בהה"מ עמד בזה ופירש דהא דהתיר ר"ל המדובר בצרור שהיה מונח ע"ג יתידות. אך כבר העיר עליו בלח"מ שם, דאייכ מה הוקשה בגמרא מהא דר"ל אמימרא דרב הונא, דלעולם נימא שהאיסור לפנות בשדה ניר, הוא מצד קינוח בצרור שעלו בו עשבים, אלא שמונח ע"ג הקרקע. ובוה אין היתר, וכנ"ל. ואייכ דברי הרמב"ם שמפרש הא דאביי לחיוב מן התורה, קשה האי דינא דר"ל.